

shrnuje autorovy názory na předmět psycholinguistiky a perspektivy jejího dalšího rozvoje.

Hodnota Leontjevovy práce spočívá v její velké informativnosti a přístupnosti výkladu jak pro psychology, tak pro lingvisty. Autor považuje psycholinguistiku za samostatnou komplexní vědu o jazykové činnosti, která spojuje poznatky a metodologii několika speciálních věd (psychologie, lingvistiky, antropologie, sociologie). Jeho názory jsou značně ovlivněny jak staršími pracemi sovětských badatelů z 20. a počátku 30. let, které se namnoze teprve nyní doceňují, tak americkými pokusy o vytvoření jednotné teorie lidského chování a lidské komunikace (Morris, Pike aj.). Zajímavé jsou autorovy úvahy o příčinách zaostávání sovětské psycholinguistiky za americkou. Podle Leontjeva je tomu jednak proto, že sama psychologie v SSSR zaujala po mnoha letech nedocenění teprve nedávno odpovídající jí postavení, jednak z toho důvodu, že příslušní sovětské odborníci, lingvisté i psychologové, nechápou dosud ani teoretický význam psycholinguistiky, ani obrovské možnosti jejích aplikací, které vedly právě k značnému rozvoji této vědy v USA.

A. A. Leontjev (lingvista, syn známého ruského psychologa A. N. Leontjeva) patří dnes k nejaktivnějším teoretikům a organizátorům psycholinguistiky v SSSR. U nás je možno jeho knížku doporučit jako nejvhodnější v současné době [a snadno přístupný] úvod do psycholinguistiky.

Připojujeme pouze dvě kritické poznámky. První se týká úplnosti Leontjevových informací: V relativně soustavném a objektivním přehledu světové psycholinguistiky postrádáme jakoukoliv informaci o psycholinguistice ve Velké Británii, což je jistě nedostatek. Vždyť v této zemi existuje několik psycholinguvistických pracovišť při významných universitách (zvl. Oxford, Cambridge, Edinburgh) a dokonce tu vychází od r. 1957 časopis *Language and Speech*, věnovaný speciálně psycholinguistice atd. Druhá poznámka se týká nejasnosti některých Leontjevových tvrzení o zásadních rozdílech mezi americkou a sovětskou psycholinguistikou, které prý vyplývají z jejich různé ideologické podstaty. Tato tvrzení zůstávají bohužel jen proklamací, které nepříznivě kontrastují s jinak naprosto věcným a nepatetickým slohem autorových výkladů. Oba uvedené nedostatky však nenarušují hlouběji tuto velice hodnotnou práci.

J. Průcha

S. Kratochvíl

VÝZKUMY V PSYCHOTERAPII

[Psychoterapie II]

SPN Praha, 1968

Autor zpracovává problematiku výzkumu v psychoterapii ve skriptové úpravě jako druhý díl „Psychoterapie“. Práce vychází jako učební text filosofické fakulty university J. Ev. Purkyně v Brně.

V předmluvě autor poukazuje na skutečnost, že „zatím co v prvním díle se mohl opřít o vlastní zkušenosti psychoterapeuta a v souladu se svým syntetickým pojetím též o vlastní zkušenosti s většinou popisovaných terapeutických technik, je v oblasti popisu výzkumných metod a projektů odkázán zatím pouze na literaturu“. Práce je určena jako učební text pro studenty psychologie, kteří se chtějí výzkumně zaměřit na problematiku psychoterapie nebo lékaři-psychiatrovi, který chce začít s výzkumem v dané oblasti.

Výklad látky člení autor do čtyř částí: všeobecná metodologie výzkumu v psychoterapii, výzkum výsledků psychoterapie, výzkum procesu psychoterapie a modelový výzkum v psychoterapii.

Metodologickým otázkám výzkumu je věnována více než třetina publikace. Partie o postupu při plánování výzkumu a o typech výzkumných projektů dávají čtenáři obecné základy metodologie v psychologii a lze předpokládat, že tyto otázky jsou podrobněji rozváděny v jiných publikacích. Vlastním začátkem skript je vlastně teprve část zabývající se příklady faktorových projektů a proměnných v psychoterapii. Autor zde podává velmi instruktivní a zasvěcený přehled reprezentativních moderních výzkumných projektů v psychoterapii a nebojí se probírat i otázky, jejichž řešení je dosud velmi problematické.

V kapitole o metodách měření dat jsou probírány otázky validity a spolehlivosti metod v souvislosti s výzkumem v psychoterapii. Podrobněji jsou uvedeny některé techniky, které nejsou v běžné psychodiagnostice rozšířeny a jsou zatím uplatňovány v některých zahraničních výzkumech. Jsou to jednak metody posuzování pacienta a terapeutické změny, jednak metody posuzování terapeuta, terapeutických situací a vztahů.

Kapitola o volbě statistického testu při zpracovávání získaných výsledků v psychoterapii patří rovněž k obecnějším částem publikace.

Výzkum výsledků psychoterapie je uveden konfrontací fakt z různých publikací

a přehledem rozdílných názorů týkajících se zásadního sporu o účinnost psychoterapie. Autor dělí práce, které se pokoušejí zkoumat výsledky psychoterapie s použitím metodologicky uspokojivých výzkumných projektů, na 1. práce, používající kontrolní skupiny bez terapie, 2. práce s kontrolou v rámci jedné skupiny a 3. práce srovnávající různé druhy, různou intenzitu nebo různou frekvenci terapie. Zvláštní pozornost je věnována sporům o účinnost v rámci behaviorální terapie a otázkám spontánní remise a účinků faktorů mimo terapii, jako je dodávání odvahy a projevování porozumění, korektivní zkušenost, vliv nových situací v životě pacienta, které vyžadují odlišné reakce, posun v motivaci způsobený strachem nebo zklamáním, verbalizace a asimilace minulé zkušenosti, reciproční útlum, vyhasínání, latentní učení a očekávání zlepšení.

Výzkum procesu psychoterapie probírá autor jednak z hlediska použité strategie, jednak z hlediska zkoumaných proměnných. Ze speciálních technik uvádí podrobněji obsahovou analýzu, zkoumající časové dimenze interakce (interakční chronograf). Zvláštní skupinu tvoří výzkumy zabývající se osobností terapeuta a osobností pacienta. Zkoumány byly zejména vlivy výroků terapeuta na výroky pacienta, vlivy výroků pacienta na výroky terapeuta, terapeutova percepce terapeutické situace, hloubka interpretace a odpor, souvislosti ve sledu pacientových výroků, sugestibilita a sociální příslušnost pacienta a jeho setrvání v terapii, proměnné v terapeutickém vztahu, terapeutova přitažlivost pro pacienta, přejímání terapeutových vlastností pacientem, připodobňování terapeuta osobám z pacientovy rodiny, terapeutický vztah v nedirektivní a interpretativní terapii, vcítění, vřelost a opravdovost.

Skupinová terapie přináší některé specifické problémy, jimž je věnována zvláštní kapitola. Experimentálně byly zpracovávány zejména tyto otázky: interpersonální situace pacienta ve skupině a neurotické potíže, vliv předchozích interpersonálních zkušeností na vztahy ve skupině, quasi-terapeutické vztahy mezi členy skupiny, terapeutova přítomnost jako proměnná ve skupinové terapii, mlčení a předadresování komunikace ve skupinové terapii.

Závěrečná kapitola se zabývá modelovými výzkumy v psychoterapii. Je možno modelovat psychoterapeutické techniky (experimentální poradenství u výkonů narušených stresem), dále můžeme vytvářet modely pomocí hypnózy, nebo lze modelovat s technikou volných asociací, nebo

ovlivňovat interviewujícího „modelovými pacienty“ aj. Závažné výsledky přinesly práce s verbálním podmiňováním. Kapitola o kybernetických modelech přináší zajímavé poznatky s aplikací samočinných počítačů ve výzkumné práci v oblasti psychoterapie.

Stručně jsou uvedeny možnosti vyplývající pro psychoterapii z některých výzkumů v rámci obecné psychologie. V závěrečných poznámkách formuluje autor některé své vlastní názory a upozorňuje na oblasti, které nebyly do knihy pojaty (hypnóza, LSD, malé společenské skupiny) a pokouší se o jakési škloubení názorů vyslovených na konci prvního dílu psychoterapie s názory, jež formuluje závěrem druhého dílu. Domnívá se, že existuje možnost integrace vědeckého a emocionálně lidského přístupu v jedné osobnosti, osobnosti psychoterapeuta. Považuje výzkum výsledků psychoterapie z hlediska současných potřeb oboru za důležitější, než výzkum procesu psychoterapie. Zdá se mu však, „že v osobním životě psychoterapeuta praktika i vědce, je proces upřímného pomáhání druhému a proces upřímného hledání pravdy důležitější, než jejich konečný výsledek“.

Práce je bohatě dokumentována příslušnou literaturou v češtině, cizojazyčnými monografiemi a citovými cizojazyčnými statěmi.

Kratochvílova práce „Výzkum v psychoterapii“ znamená nesporně přínos v odborné české literatuře. Je psána srozumitelně, přehledně a systematicky, jsou v ní uvedena některá samostatná třídění a nadhazeny některé zásadní problémy, o jejichž řešení není dosud mezi autory jednota. Autor prokazuje překvapující znalost naší i moderní literatury a navazuje organicky na své dlouholeté zkušenosti v psychoterapii, přičemž nezapomíná na solidní metodologické základy vyplývající z erudice klinického psychologa.

Domnívám se, že by bylo záslužné, kdyby oba díly „Psychoterapie“ byly co nejdříve vydány v jednom svazku, jako samostatná publikace. Navrhují, aby v zájmu větší koordinace obsahů obou dílů byla z druhého dílu vypuštěna, nebo podstatně zkrácena, obecně metodologická a statistická část a naopak, aby byly rozvedeny a organičtěji škloubeny relevantní poznatky z experimentální obecné a sociální psychologie (např. experimentální výzkum řeči, některé výsledky výzkumů motivace, stresu, frustrace, emocí aj.). Takto by byla lépe dokumentována jednak souvislost problémová,

Jednak by bylo možno ukázat na jemnější věcné souvislosti a možnosti dalších výzkumů.

Kratochvílova práce dokumentuje přínosnost systematické práce klinického psychologa pro medicínskou teorii i praxi.

J. Diamant

PRACOVNÍ ZPŮSOBILOST PROFESIONÁLNÍCH ŘIDIČŮ

Dopravní psychologie patří u nás k intenzivně rozvíjeným oblastem psychologie práce. Jsou zřizována systemizovaná místa dopravních psychologů u ČSD (od roku 1954), u ČSAD a v městské dopravě (od roku 1967), v roce 1967 byla ustavena vědecko-metodická rada pro dopravní psychologii při sekci psychologie práce ČSPS, v Projekčně konstrukčním vývojovém pracovišti silniční a městské dopravy v Praze byla vypracována koncepce psychologických pracovišť v dopravě, atd.

Ředitelství jednotlivých dopravních podniků žádá, aby odborní psychologové prováděli především rutinní práci při výběru, rozmísťování a přezkušování řidičů z povolání a podceňují výzkumnou činnost, která by měla být východiskem jejich odborných postupů.

Pracovní tým složený z psychologů (dr. Jiří Hoskovec, CSc., dr. Naďa Janoušková, dr. Jiří Štikar, CSc.), lékaře (dr. Zdeněk Heinzl), statistika (dr. Olga Hampejsová) vypracoval za organizační, technické a konzultační spolupráce PKVP (Vl. Dvořák, M. Kašpar, dr. Jan Zadražil) „Příručku pro vyšetřování řidičů“. Její oponentura proběhla 11. 7. 1968 v Praze. Obsahuje návrh na komplexní psychologické vyšetřování řidičů silniční a městské dopravy pro zjišťování jejich pracovní způsobilosti. Experimentální verze metodického souboru zahrnuje 22 metodických postupů rozdělených do tří skupin. Prvá se zaměřuje na podrobnou pracovní anamnézu, druhá na vyšetření osobnosti (projekční a neprojekční testy osobnosti), třetí na ověřování schopností (názorové, pozornostní, psychomotorické, senzomotorické, prakticko-technické).

Vybrány byly metody, které se již osvědčily v praxi. Pro ověřování testového souboru je uveden přehled objektivních kritérií pro úspěšnou činnost profesionálního řidiče, způsoby jejich ověřování a přibližný termín pro jejich zavedení do rutinní praxe odborných dopravních psychologů.

Jiří Sedlák

D. Langen

ARCHAISCHES EKSTASE UND ASIATISCHE MEDITATION MIT IHREN BEZIEHUNGEN ZUM ABENDLAND

[Schriftenreihe zur Theorie und Praxis
der Psychotherapie, Band 3.]

Hippokrates Verlag, Stuttgart 1963

Kniha je již druhou publikací v této řadě, která se zabývá mimoevropskými duševními praktikami. Zcela správně podotýká autor již v úvodu, že na každém stupni vývoje lidstva existují metody k vyvolání stavu na způsob transu, které se pak liší podle stupně kultury. Při jejich líčení se chce autor zaměřit převážně na metodiku, ale upozorňuje také na odlišné myšlenkové a nábožensko-historické aspekty. Za hlavní představitelku techniky meditace na asijské půdě pokládá jógu, na níž se dá nejlépe sledovat metodická kontinuita přes měnící se kulturně historický kontext.

Za podstatné znaky v knize popisovaných jevů označuje autor 1. změny stavu vědomí, které mají mnoho společného s tzv. „hypnoidní změnou vědomí“, sdružovanou Kretschmerem s dílčími jevy hlubokého uvolnění svalstva a vegetativního aparátu („vagový úsporný režim“), a 2. vyprázdňení pole vědomí pomocí jeho zúžení a odvedení od živějších podnětů k podnětům slabým, stejnotvarým a rytmickým. Přesto nechce autor jednostranně vidět tyto jevy jen pod pojmem hypnoidních změn vědomí.

Autor má zato, že seznámení s metodami „sebepohroužení“ má význam i pro praxi lékaře. Srovnáním více systémů možno dále získat poučení o zákonitostech těchto pochodů a o tom, k čemu vlastně vedou. Dále vyslovuje názor, že namísto vyvíjení stále nových forem autorelaxace, jak se to nyní děje na Západě, bylo by lépe budovat na tradičních, již existujících metodách.

V kapitole o archaiských extatických technikách popisuje autor šamanské praktiky, doložené již v mladším paleolitu a vyskytující se dodnes a krátce se zmiňuje i o extazi tančících dervišů. Na šamany se zprvu dívali badatelé jako na nervově nemocné, tento názor se však neshoduje s jejich jinak normálním životem. Šamanismus má svou teorii, výuku a přesnou techniku. Lze v něm nalézt autohypnoidní jevy i přístup k hlubším vrstvám vědomí a jeho přeměnu na způsob transu.

V další kapitole o „asijských metodách pohroužení“ věnuje autor nejvíce místa